

Epoka brązu i początki epoki żelaza

JANUSZ CZEBRESZUK

OSADA LUDNOŚCI KRĘGU KULTURY ŁUŻYCKIEJ W KORZECZNIKU, GM. KŁODAWA, WOJ. KONIN, STAN. 14

Stanowisko Korzecznik 14 odkryto wiosną 1980 r. podczas badań powierzchniowych południowej rubieży Pojezierza Kujawskiego (ryc. 1A), prowadzonych przez ówczesny Zespół Badań Kujaw IP UAM pod kierownictwem doc. dr hab. Aleksandry Cofta-Broniewskiej¹. Zajmuje ono zachodnią krawędź rynny częściowo zanikłego jeziora, przez którą przepływa Noteć (wzmiankowany odcinek rzeki nosi miejscową nazwę Noć, ryc. 1B). Współcześnie dno rynny wypełniają: jezioro Korzecznik (kraniec południowy) i Jezioro Modzerowskie (kraniec północny). Powierzchnię stanowiska pokrywają bielice wykształcone na słabo przesortowanych piaskach polodowcowych. Jego zachodnia część (ok. 10% powierzchni) została zniszczona przez piasnicę.

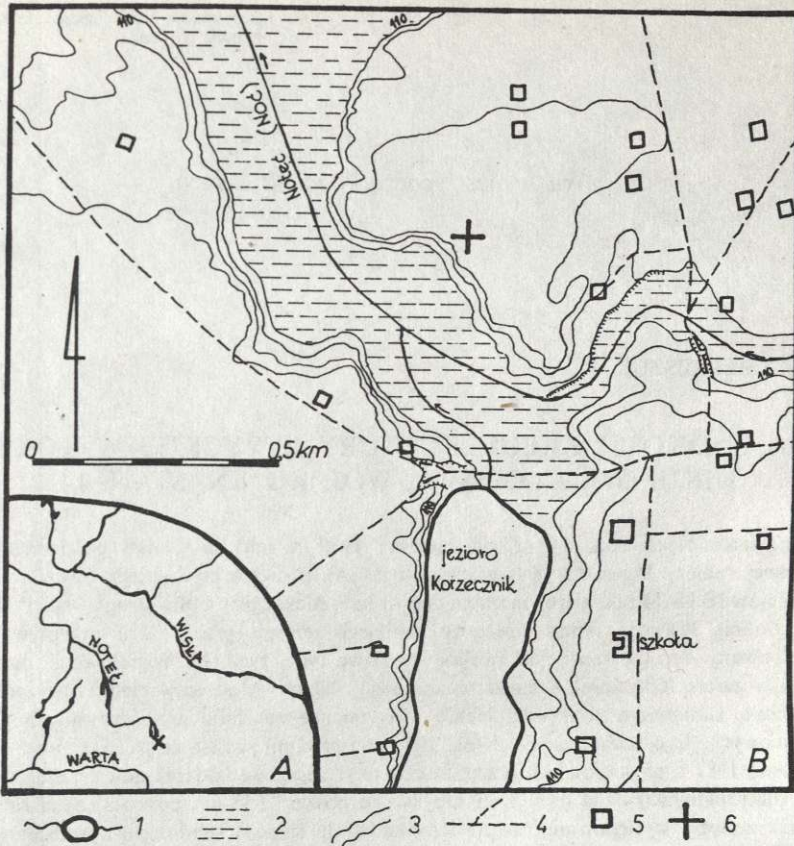
Wiosną 1981 r. na stanowisku przeprowadzono szczegółowe badania powierzchniowe (SBP) metodą mikroplanimetryczną (ryc. 2: 2). Objęły one obszar 1555 m², pozwalając na całościowe określenie zasięgu występowania napowierzchniowych śladów osadnictwa pradziejowego (z wyjątkiem części południowej zajętej przez las). Badania wykopaliskowe rozpoczęto w sezonie 1981 (Informator, 1982, s. 14), eksplorując 200 m² (ryc. 2 jednostki 14AC, 22BD, 23AC i 23BD). Kontynuowano je w 1982 r. (Informator, 1983, s. 13), kiedy to zbadano 325 m². Łącznie prace wykopaliskowe objęły obszar 525 m², co stanowi ok. 50% powierzchni ze śladami osadnictwa pradziejowego.

We wszystkich wykopach zarejestrowano identyczny układ stratygraficzny (ryc. 3):

- warstwa ziemi ornej, w kategoriach gleboznawczych poziom Ap (H. Uggla; Z. Uggla 1979), o miąższości ok. 20-30 cm,
- warstwa podglebia, poziom B, ściślej B_s (5-15; różnice w jej grubości są efektem procesów stokowych przyspieszonych przez orkę),
- skała macierzysta (piasek), poziom C.

Obiekty nieruchome obserwowano bezpośrednio pod pierwszą z wymienionych warstw. Materiał ruchomy zalegał w obu poziomach górnych, koncentrując się w spągowych odcinkach warstwy ornej. Układ powyższy wskazuje na znaczny stopień zniszczenia (niwelacji) powierzchni stanowiska.

¹ Badania finansował WZIR we Włocławku. Miały one charakter ratowniczy w związku z budową polderów dla celów rolniczych. Pracami w terenie kierował doc. dr hab. Aleksander Kośko. Za udostępnienie materiałów do publikacji autor składa wyżej Wymienionemu serdeczne podziękowania. Prezentowane opracowanie powstało w ramach programu „Wisła”.

Ryc. 1. Korzecznik, gm. Kłodawa, stan. 14. Umiejscowienie stanowiska w obrębie Kujaw (A) i jego lokalizacja w terenie (B)

1 - wody; 2 - tereny podmokłe; 3 - warstwie; 4 - drogi polne; 5 - zabudowania; 6 - stan. 14

Rys. St. Czebreszuk

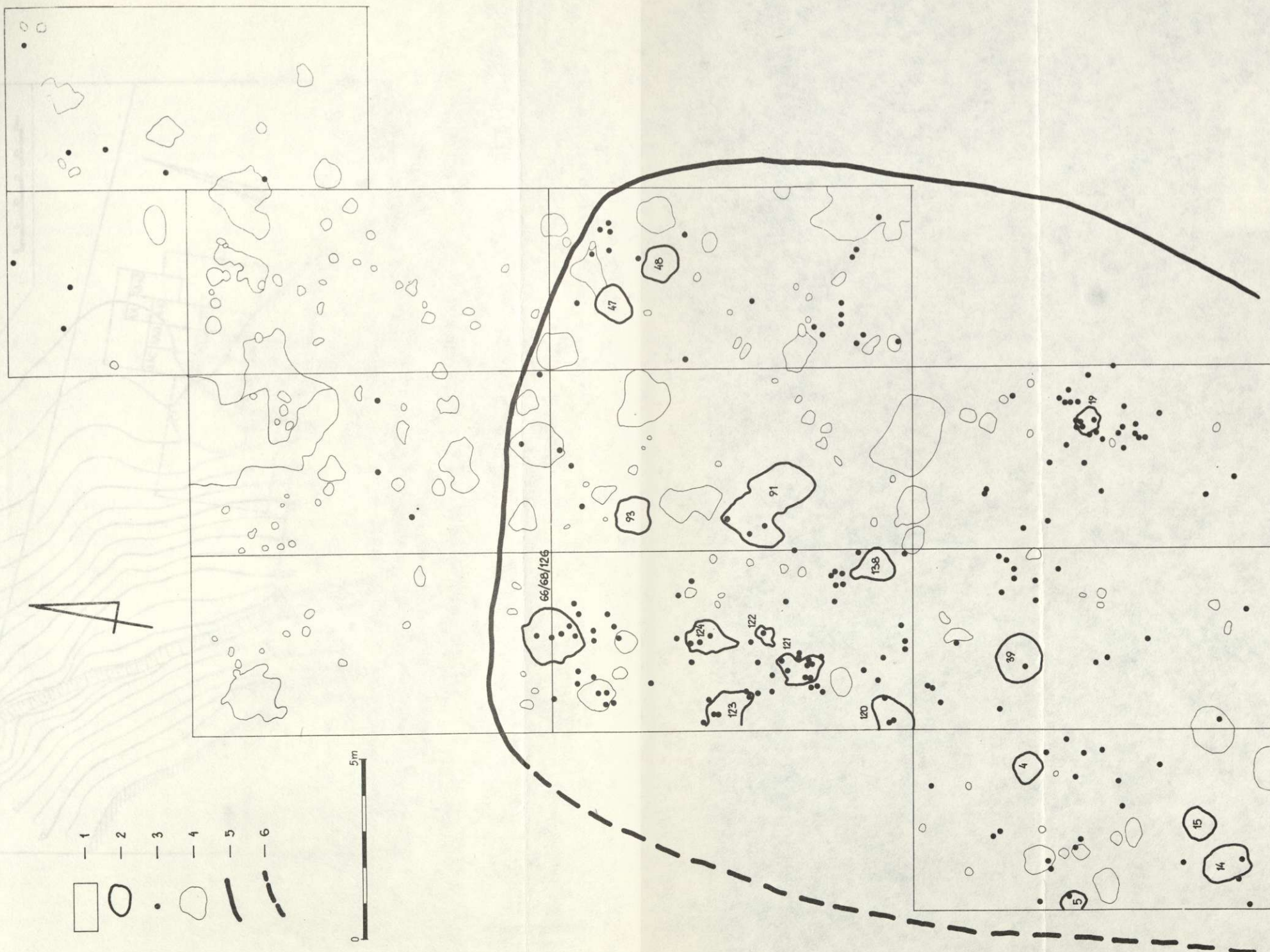
Situation of the site within Kuyavia (A) and its location in the field (B)

1 - water; 2 - wet areas; 3 - contour lines; 4 - field paths; 5 - buildings; 6 - site 14

Wstępna analiza materiałów ujawniła cztery² fazy zasiedlenia stanowiska w pradziejach, które wiązać można ze społecznościami: (I) schyłkowopaleolitycznymi (prawdopodobnie kultura świderska), (II) kultury pucharów lejkowatych i (III) kultury iwieńskiej w powiązaniu z wpływami „leśno-wschodnioeuropejskimi” oraz (IV) kręgu kultury łużyckiej (KKŁ). Trzy z nich (faza I, III i IV) charakteryzowały się obecnością różnorodnego i stosunkowo bogatego materiału w przeciwieństwie do fazy II, reprezentowanej jedynie przez kilkanaście fragmentów mało charakterystycznej ceramiki.

Ujawnione w Korzeczniku materiały „łużyckie” okazują się, mimo swojej względnej szczupłości, nader istotne do badań nad początkiem KKŁ na Kujawach, co – w kontekście odczuwanej dla owego mezoregionu luki w źródłach z tego okresu – uzasadnia niniejszą ich prezentację.

² Wstępne analizy dotyczące fazy III i IV zostały już zaprezentowane w druku (J. Czebreszuk 1988a). Materiały z fazy I są aktualnie opracowywane przez mgra Piotra Olszewskiego.

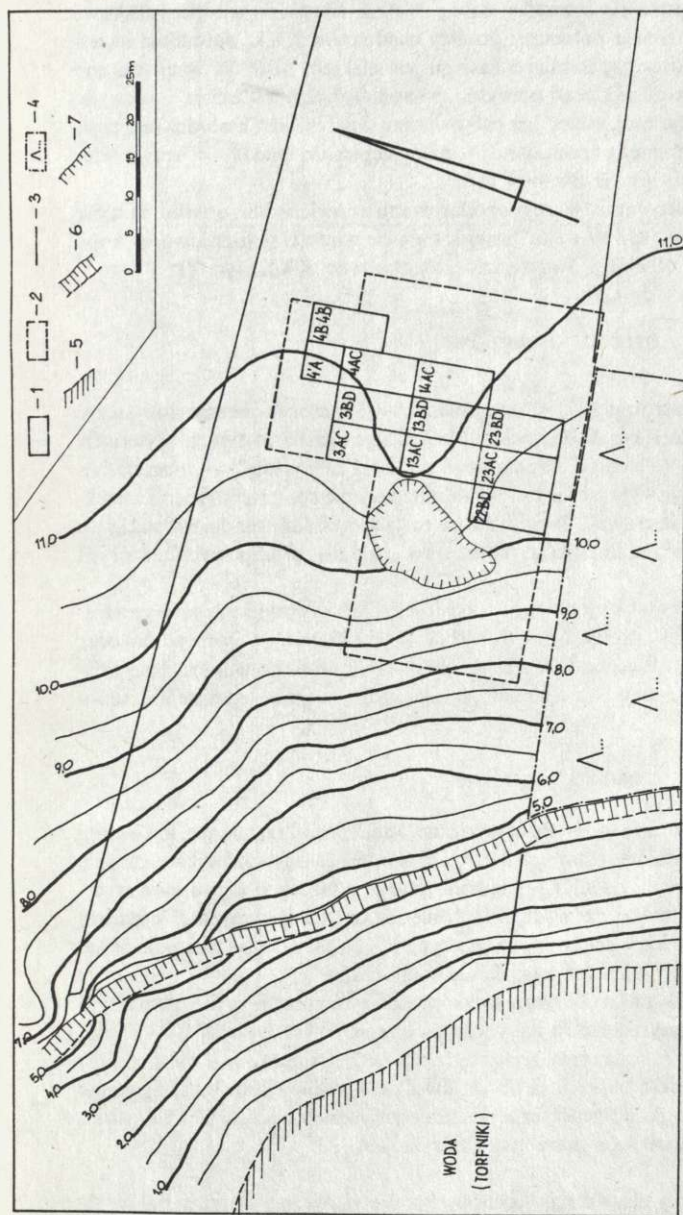
Ryc. 4. Korzecznik, gm. Kłodawa, stan. 14. Rozplanowanie osady ludności KKL

1 – granice wykopów; 2 – obiekty ludności KKL; 3 – fragmenty ceramiki KKL; 4 – pozostałe obiekty; 5 – zasięg osadnictwa ludności KKL; 6 – prawdopodobny zasięg osadnictwa ludności KKL

Rys. St. Czebreszuk

Layout of the settlement of the Lusatian culture cycle

1 – limits of excavation trenches; 2 – features of the Lusatian culture cycle; 3 – potsherds of the Lusatian culture cycle; 4 – other features; 5 – extent of settlement of the Lusatian culture cycle; 6 – hypothetical extent of settlement of the Lusatian culture cycle

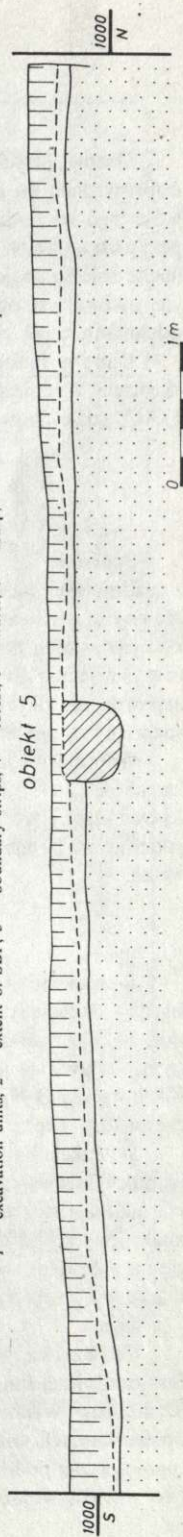

Ryc. 2. Korzecznik, gm. Kłodawa, stan. 14. Plan sytuacyjno-wysokościowy z oznaczeniem zasięgu badań archeologicznych

1 – jednostki eksploracji wykopaliskowej; 2 – zasięg SBP; 3 – miedze; 4 – las; 5 – woda; 6 – skarpa; 7 – zasięg piasznic
Rys. St. Czerebuzuk

Situation-altitude plan with the extent of archaeological excavations

1 – excavation units; 2 – extent of SBP; 3 – boundary strips; 4 – forest; 5 – water; 6 – scarp; 7 – extent of the sand pit

Ryc. 3. Korzecznik, gm. Kłodawa, stan. 14. Ar 22 BD, profil W | Rys. J. Wierzbicki

Unit 22 BD, profile W

SPECYFIKACJA INFORMACJI ŹRÓDŁOWYCH

POŁOŻENIE I ZASIĘG OSIEDLA

Osada „łużycka” była usytuowana na krawędzi doliny Noteci. Eksploracja wykopaliskowa doprowadziła do ściślejszego rozpoznania północnej granicy osadnictwa KKŁ, natomiast określenie jego wschodniego (ryc. 4: 5) oraz zachodniego zasięgu jest efektem SBP. W tym ostatnim przypadku (ryc. 4: 6) istnieje możliwość zakłóceń odczytu, spowodowanych procesami stokowymi (część osiedla znajdująca się na stoku mogła ulec już całkowitemu zniszczeniu). Południowa część stanowiska jest obecnie — jak wcześniej wspomniano — niedostępna do badań. W sumie więc odsłonięta część osady obejmowała obszar ok. 400 m².

Dane o funkcjonalnym zróżnicowaniu w zagospodarowaniu powierzchni osiedla są dość skromne. Wydaje się, iż jego centrum (jedno z wielu?) znajdowało się w części południowej wykopu 13AC, gdzie zauważono skupisko obiektów i materiału, zabytkowego KKŁ (ryc. 4).

OBIEKTY NIERUCHOME

• Spośród 181 obiektów zarejestrowanych na stanowisku — 17 można bezspornie łączyć z osadnictwem ludności KKŁ (tabela 1, ryc. 5). Powyższą klasyfikację oparto na dwóch kryteriach: głównym — zawartości wypełniska (obecność fragmentów ceramiki „łużyckiej”) — oraz dodatkowym — cech barwy i konsystencji wypełniska (wyraźnie intensywniejsze przebarwienia obiektów „łużyckich” w porównaniu do starszych). Ponadto z zajmującą nas fazą osadniczą wiąże się zapewne nie określona bliżej liczba anonimowych kulturowo „dołków postępujących”, których rozpoznano ogółem 111.

Wśród wzmiankowanych 17 bezspornych obiektów ludności KKŁ zidentyfikowano 3 paleniska (ob. 4, 13 i 93), 1 hipotetyczny obiekt produkcyjny (ob. 91) w formie pieca (? — por. ryc. 5d) oraz 13 obiektów o trudnych do zrekonstruowania funkcjach („jamy”). Nie zdołano uchwycić zarysów jakichkolwiek budowli naziemnych, co może wynikać ze znacznego stopnia zniszczenia stanowiska.

ŹRÓDŁA RUCHOME

Z omawianą fazą osadniczą związane są źródła ceramiczne, kamienne i krzemienne. Z powodu bardzo słabego stanu rozpoznania dwóch ostatnich kategorii źródeł (tj. wytworów kamiennych, por. M. Kostrzewska 1953, i krzemiennych KKŁ) przedstawiono je powyżej w ujęciu tabelarycznym, zestawiając jedynie wytwory znalezione w obiektach nieruchomości łączych z ludnością KKŁ (tabela 1). Niewykluczona jest oczywiście w związku z tym możliwość pochodzenia jakiegś ich części (czy wręcz całości) z wcześniejszych faz zasiedlenia stanowiska.

W trakcie badań terenowych nie znaleziono wprawdzie przedmiotów metalowych, pozyskano jednak informację, iż znany z literatury „skarbu” z Korzecznika (ryc. 6, J. Kostrzewski 1923, s. 209; H. Wiklak 1963, s. 43; A. Koško 1979, s. 54, oraz Katalog I, poz. 167; J. Czebreszuk 1988, s. 211) znaleziony został w torfie, bezpośrednio na zachód od stanowiska. Postanowiono więc, opierając się na założeniu zbieżności chronologiczno-genetycznej osadnictwa ludności KKŁ na stanowisku i „skarbu”, włączyć w zakres opracowania także ten zbiór źródeł.

Ceramika. W wyniku wstępnej klasyfikacji technologiczno-stylistycznej do materiałów IV fazy osadniczej zaliczono 268 fragmentów ceramiki, z których 72 znaleziono w obiektach (tabela 1). W analizie wykorzystano propozycje procedur specyfikacji, stosowanych we wcześniejszych opracowaniach materiałów neolityczno-wczesnobrązowych z Kujaw. Szerszej charakterystyce typologicznej poddano technologię, makromorfologię, krawędzie wylewów i dna naczyń. Zdobniczo przedstawiono w formie opisowej.

Tabela 1. Korzecznik, gm. Kłodawa, stan. 14. Osada ludności KKL. Analiza obiektów nieruchomych (por. ryc. 5)

Nr obiektu	Treść kulturowa*		Uwagi
	ceramika	krzemień i kamień	
1	2	3	4
4	4: 4 – ttIIs5, 2 – „obmazywana” pow. zewnętrzna	15: 1 łuszczeń o wielu, nieuporzadkowanych płaszczynach eksploatacji; 11 form odtupkowych (wszystkie powstałe w wyniku techniki łuszczeniowej bez śladów kory lub pow. „dzikiej” na wierzchniej stronie, 5 przepalonych); 1 forma wiórowa (ryc. 11: 3) – pochodzenie łuszczeniowe; 3 nieobrabiane; całość surowiec „bałtycki”; 2: 1 rozcieracz (ryc. 11: 2) z granitu**, 1 okrzesek (ryc. 11: 4) z granitu	palenisko (?)
5	3: 3 – ttIIs12, 2 – „obmazywana” pow. zewnętrzna	0; 1 gładzik (ryc. 11: 5) z piaskowca kwarcytowego	częściowo poza wykopem
14	3: 2 – 1 – ttIIs14, 1tkw1g; 1 – ttIIs15; ponadto 1 z fazy III	0; 0	palenisko (?)
15	0; 1 z fazy III	6; 3 formy odtupkowe powstałe w wyniku techniki łuszczeniowej (1 „czekoladowy”, 1 „bałtycki”, 1 przepalony); 1 drapacz odtupkowy (ryc. 11: 6 „bałtycki”); 2 nieobrabiane („bałtyckie”); 0	zaliczony do fazy IV na podstawie cech wypelniska
19	2: 1 – ttIIs4 ; 1 – ttIIs12	0; 0	

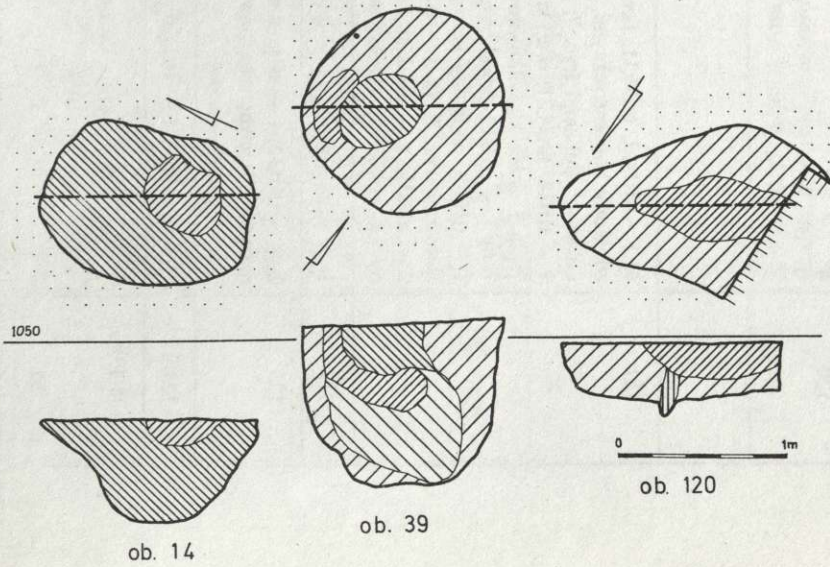
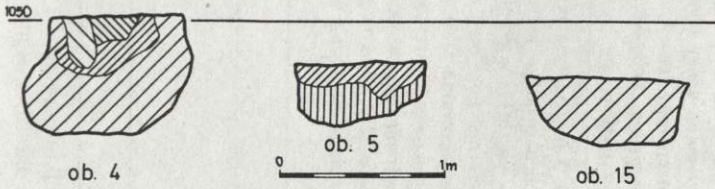
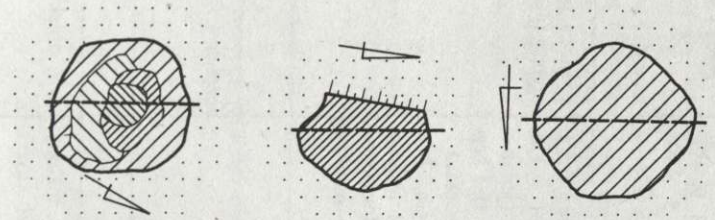
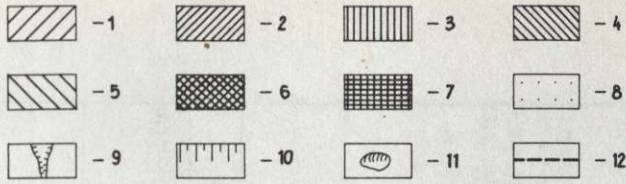
1	2	3	4
39	17: 1 – ttIIs11, tm38,211, tkw1e (ryc. 8: 1); 1 – ttIIs11, tm35? tkw10k (ryc. 8: 11); 1 – ttIIs11, tkw1e (ryc. 8: 6); 1 – ttIIs14, tkw10k (ryc. 8: 8); 1 – ttIIs18, tkw10k (ryc. 8: 7); 2 – ttIIs4, 1 – ttIIs6; 1 – ttIIs8; 1 – ttIIs10; 1 – ttIIs11; 1 – ttIIs19; 2 – ttIIs23; 3 – nie klasyfikowane	0; 0	
47	3: 1 – ttIIs5, tm36,212, tkw28k (ryc. 8: 2); 1 – ttIIs18, tkw2g (ryc. 8: 5); 1 – nie klasyfikowany***	0; 0	obiekt 47 przecina obiekt 45
48	0	2 – nieobrabiane; 0	por. obiekt 15
66/67/126	1: 1 – ttIIs12, tm36,212, tkw10k (ryc. 8: 3)	0; 2: nieobrabiane z granitu i kwarcytu	
91	1: 1 – ttIIs5; 1 z fazy III	28: 1 odłupek korowy ze śladem retuszu użytkowego; 1 zatępiec wiórowy; 2 wióry małych rozmiarów (większy 2,4 cm długości) oba z rdzeni jednopiętowych i o wierzchniej stronie pokrytej negatywami; 10 okruchów (8 przepalonych); 14 nieobrabianych; wszystkie „baltyckie”; 0	„ósemkowaty” w rzucie poziomym, w części pd. najprawdopodobniej ślad ogniska; może być pozostałością po prymitywnej formie pieca
93	1: 1 – ttIIs7, najbliższe tm38,1, tkw10k, naczynie miniaturowe (ryc. 7: 4)	8: zaginęły; 1: zaginął	palenisko (?)

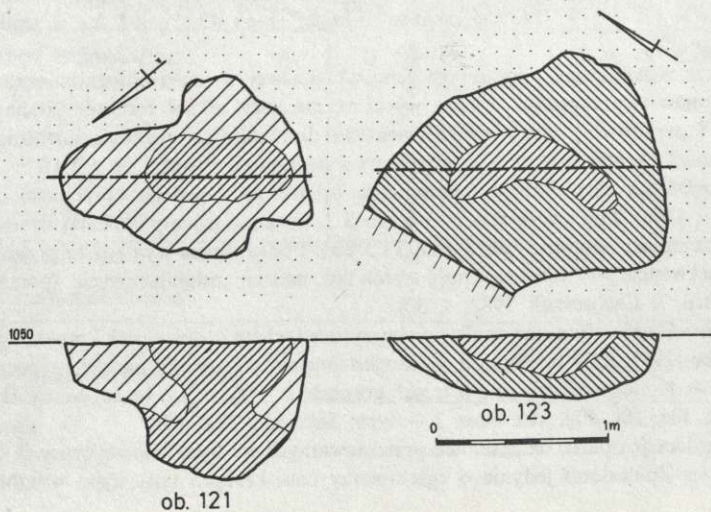
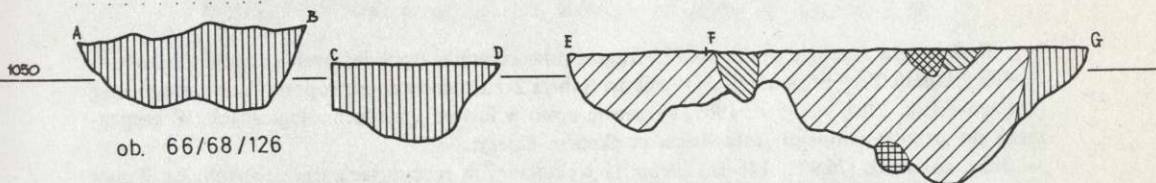
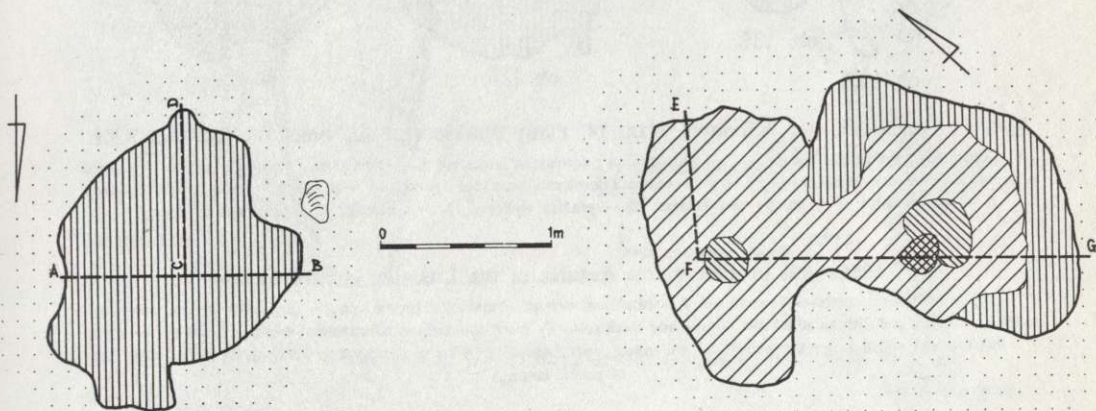
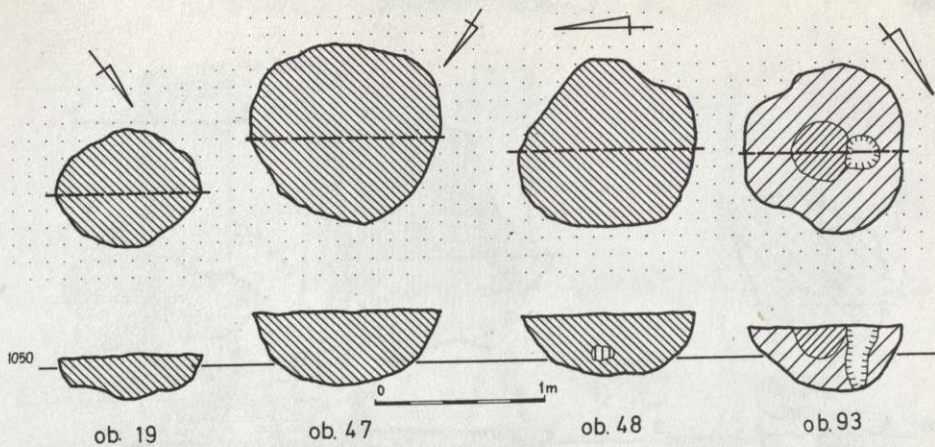
1	2	3	4
120	0	6: 1 forma odlupkowa utrzymana techniką łuszczniową o częściowo korowej stronie wierzchniej; 2 złamane wióry (ryc. 8: 9, 10) w tym jeden przepalony (ryc. 8: 9), 5 – nieobrabianych; wszystkie „bałtyckie”; 1: 1 przepalony okruch z gnejsu	por. obiekt 15 częściowo poza wykopem
121	9: 1 – ttIIs12, tm36,11, tkw10j zdobiony koncentrycznymi, półkolistymi żłobkami (ryc. 7: 1); 1 – ttIIs4, tm38,21, tkw33c (ryc. 7: 2), 1 – nie klasyfikowany (ryc. 7: 6); 1 – ttIIs12, tkw1c (ryc. 7: 5); 1 – ttIIs14, zdobiony szerokimi żłobkami (ryc. 7: 7); 1 – ttIIs4; 2 – ttIIs19; 1 – nie klasyfikowany	4: (zagineły); 14: 3 fragmenty żaren nieckowatych (jeden bochenkowatego kształtu), w tym 2 przepalone – wszystkie z granitu (jeden z granitu gruboziarnistego – ryc. 11: 1); 1 bryła ze śladami użytkowania jako rozcieracz i podkładka z piaskowca kwarcytowego, 2 bryły ze śladami gładzenia z piaskowca; 4 nieobrabiane z piaskowca (2 z piaskowca kwarcytowego jedna z nich przepalona); 4 – nieobrabiane z granitu	wyraźny podział na część płytszą (pn.) i głębszą (pd.)
122	1: 1 – ttIIs15	0; 0	
123	2: 1 – ttIIs12; 1 – ttIIs19 z „obmazywaną” zewnętrzną powierzchnią	0; 0	częściowo poza wykopem
124	2: 1 – ttIIs19; 1 – ttIIs20	0; 0	
138/139	0	3: 1 złamany mikrowiórowiec (?) przepalony (ryc. 7: 3); 1 – okruch; 1 – nieobrabiany; surowiec „bałtycki”; 0	por. obiekt 15

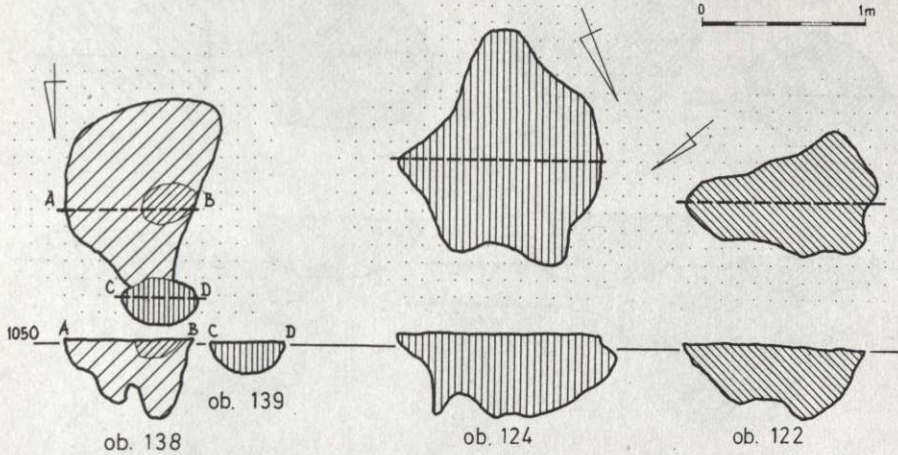
* Cyfra tłustym drukiem określa sumę fragmentów ceramiki ludności KKL znalezionej w wypełnisku obiektu. Zastosowano następujące skróty: ttIIs 1...n – typy technologiczne II-go stopnia, tm – typ makromorfologiczny, tkw – typ krawędzi wylewów.

** Określenia typologiczne i surowcowe wytworów kamiennych wykonał mgr Piotr Chachlikowski, za co autor składa Mu serdeczne podziękowanie.

*** Fragment zdobiony najprawdopodobniej wątkiem łukowatych żłobków. Z racji małych rozmiarów nie klasyfikowany i nie rysowany.

Ryc. 5. Korzecznik, gm. Kłodawa, stan. 14. Plany płaskie i profile obiektów ludności KKŁ.
 1 – gleba szara z domieszką brunatnej; 2 – gleba czarna z domieszką brunatnej; 3 – gleba szara z domieszką piasku; 4 – gleba brunatna z domieszką szarej i czarnej; 5 – gleba czarna z domieszką brunatnej i popiołu; 6 – popiół; 7 – gleba czarno-brunatna; 8 – piasek calca; 9 – wkopy współczesne; 10 – granica wykopu; 11 – kamienie; 12 – linie cięć profilowych

Rys. St. Czebreszuk

Plans and profiles of the features of the Lusatian culture cycle

1 – grey soil with an admixture of brown soil; 2 – black soil with an admixture of brown soil; 3 – grey soil with an admixture of sand; 4 – brown soil with an admixture of grey and black soil; 5 – black soil with an admixture of brown soil and ash; 6 – ash; 7 – black-brown soil; 8 – primary sand; 9 – present-day disturbances; 10 – limits of excavation trench; 11 – stones; 12 – lines of profile cuttings

Technologia. Analizie poddano 213 fragmentów ceramiki (spełniających warunek posiadania dwóch ścianek). Przy prezentacji jej wyników (tabela 2) zastosowano zaproponowane już wcześniej (J. Czebreszuk, 1987, s. 205 n.; 1989) kategorie opisu w formie grup technologicznych. W komentarzu do przedstawionego zestawienia podkreślić należy:

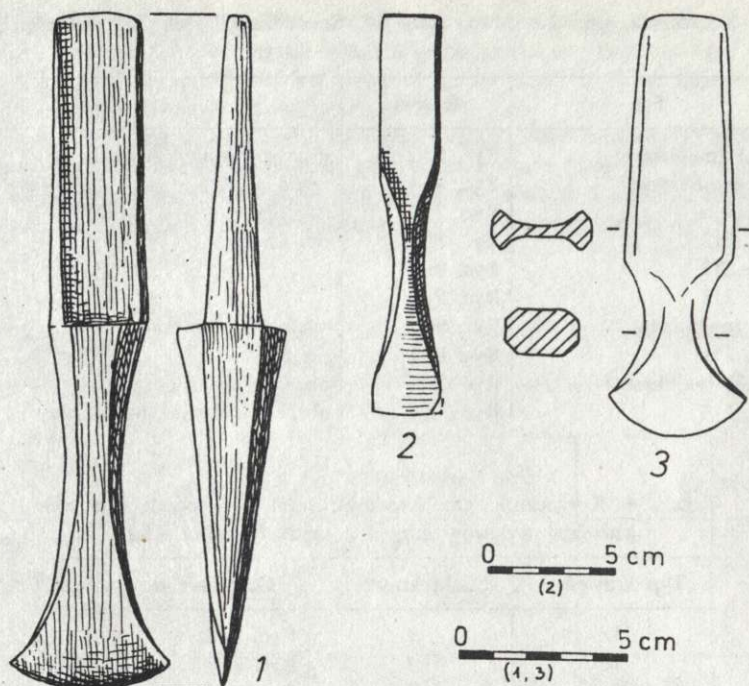
– duży wskaźnik (76,9%, 146 fr.) ceramiki wykonanej w recepturach tradycyjnych dla Kujaw doby interstadium epok neolitu i brązu (INB), w tym 18,8% (40 fr.) o tradycji kultury amfor kulistych, 15,0% (32 fr.) w tradycji „sznurowo-leśnej” i aż 43,1% (92 fr.) w tradycji „schyłkowoneolitycznej”;

– w strukturze wewnętrznej powyższych grup, skupiającej w sobie autochtoniczne (kujawskie) tradycje wykonawstwa ceramiki uderza wyraźnie mniejszy udział receptur „poneolitycznych” („amforowej” i „sznurowo-leśnej”) w przeciwieństwie do zasadniczo przeważającej tradycji „schyłkowoneolitycznej”, której metryka jest na pewno późniejsza i wiąże się z INB.

Makromorfologia. Klasyfikację typologiczną oparto na zasadach opracowanych przez A. Koško (1979, s. 41 n.), a jej wyniki zawarto w tabeli 3. W sumie zidentyfikowano 10 naczyń, w tym po jednym egzemplarzu amfor i mis, 3 garnki i 5 waz. Podkreślenia wymaga tu przede wszystkim tak wysoka frekwencja waz oraz obecność trzech tzw. naczyń „miniaturowych” (por. spreczowanie tej kategorii, J. Czebreszuk 1982, s. 30).

Krawędzie wylewów. Podczas analizy wykorzystano schemat opisu cech krawędzi opracowany przez A. Koško (1981, s. 32 n.). Wśród 34 zarejestrowanych krawędzi naczyń rozpoznano 20 ich typów (tabela 4). Koncentrują się one w trzech grupach: 1 – typy: 1a, 1c, 1d, 1e, 1g, 1k; 2 – typy: 10b, 10c, 10d, 10e, 10i, 10j, 10k oraz 3 – typy: 28k, 33c, 33k, 49d.

Dna. Klasyfikację oparto na zasadach przedstawionych we wcześniejszej pracy (J. Czebreszuk, 1987, s. 208 n.). Znalaziono jedynie 6 egzemplarzy den, których typy ujęto w tabeli 5.

Ryc. 6. „Skarb” z Korzecznika. Wg J. Kostrzewskiego (1964, tabl. XIII: 4, 5, 6)

Rys. J. Wierzbicki

“Hoard” from Korzecznik. After J. Kostrzewski (1964, pl. XIII: 4, 5, 6)

Tabela 2. Korzecznik, gm. Kłodawa, stan. 14 Struktura technologiczna ceramiki z osady ludności KKŁ. Definicje grup J. Czebreszuk 1989

Grupy technologiczne	A	B	C	D	Inne	Razem
A „pucharowa”	—	—	—	—	—	—
B „amforowa”		40	—	—	—	40
C „sznurowo-leśna”			32	—	5	37
D „schyłkowoneolityczna”				92	23	115
inne					21	21
razem						213

Tabela 3. Korzecznik, gm. Kłodawa, stan. 14. Specyfikacja cech makromorfologii naczyń z osady ludności KKŁ

Lp.	Typ	Rycina	Uwagi
1.	34,1 (najbliższy)	Ryc. 9: 2	naczynie miniaturowe
2.	35 (najbliższy)	Ryc. 8: 11	ob. 39
3.	36,11	Ryc. 7: 1	ob. 121
4.	36, 212	Ryc. 8: 2	ob. 47
5.	36, 212	Ryc. 9: 1	
6.	36, 212	Ryc. 8: 3	
7.	36 (najbliższy)	Ryc. 9: 3	naczynie miniaturowe
8.	38, 211	Ryc. 8: 1	ob. 39
9.	38,21 (najbliższy)	Ryc. 7: 2	ob. 121
10.	38, 1	Ryc. 7: 4	ob. 93, naczynie miniaturowe

Tabela 4. Korzecznik, gm. Kłodawa, stan. 14. Specyfikacja cech krawędzi wylewów naczyń z osady ludności KKŁ

Typ krawędzi	Suma krawędzi	Oдноśnik do ryciny
1a	1	Ryc. 9: 8
1c	1	Ryc. 8: 6
1d	2	Ryc. 9: 1, 17
1e	4	Ryc. 9: 10, 16
1g	1	Ryc. 8: 4
1k	3	Ryc. 9: 3, 13, 22
2g	1	Ryc. 8: 5
10b	1	Ryc. 9: 18
10c	2	Ryc. 9: 5, 6
10d	1	Ryc. 9: 15
10e	1	Ryc. 9: 9
10i	1	Ryc. 9: 20
10j	1	Ryc. 7: 1
10k	8	Ryc. 9: 2, 11, 19
19e	1	Ryc. 9: 21
19k	1	Ryc. 9: 7
28k	1	Ryc. 8: 2
33c	1	Ryc. 7: 2
33k	1	Ryc. 9: 12
49d	1	Ryc. 9: 4

Tabela 5. Korzecznik, gm. Kłodawa, stan. 14. Specyfikacja cech den naczyń z osady ludności KKŁ

Lp.	Typ dna	Liczba	Oдноśnik do ryciny
1	1a	1	Ryc. 9: 26
2	1b	3	Ryc. 9: 14, 23 Ryc. 10: 12
3	1d	1	Ryc. 9: 25
4	3c	1	Ryc. 9: 24

Zdobnictwo. W zbiorze 268 fragmentów naczyń zarejestrowano jedynie 17 zdobionych (bardzo niski wskaźnik intensywności zdobnictwa – ok. 6%). Przy charakterystyce tego typu informacji wykorzystano niektóre kategorie opisu autorstwa A. Kośko (1981, s. 33 n.). Ogółem zarejestrowano 8 odmiennych elementów zdobniczych (tabela 6).

W sumie na 17 fragmentach ceramiki zdobionej (wątki) zaobserwowano 19 faktów zdobniczych, które zastosowano w 15 wątkach jednoelementowych (prosty lub rozwinięty) i w 2 wątkach wieloelementowych. Do ich wykonania zastosowano 3 techniki: rycia (różnego rodzaju żłobki), plastyczną (guzy i listwy) oraz odciskania (ornament „tekstylny” i karbowanie wylewów).

Tabela 6. Korzecznik, gm. Kłodawa, stan. 14. Specyfikacja cech zdobnictwa ceramiki z osady ludności KKŁ

Lp.	Element zdobniczy	Udział w wątkach			Suma faktów zdobniczych
		jednoelementowych	wieloelementowych	?	
1.	żłobki półkoliste na brzuścu	7 egz., ryc. 7: 1, 7 ryc. 10: 2, 6, 8, 9, 11	1 egz., na przemian z pionowymi żłobkami, ryc. 10: 14		8
2.	żłobki półelipsowate na brzuścu	1 egz., ryc. 10: 1	1 egz., z guzami modelowanymi*, ryc. 10: 5	1 egz., por. tabela 1, uwaga ***	3
3.	żłobki skośne na załomie brzuśca	1 egz., ryc. 10: 13			1
4.	żłobki pionowe		1 egz., na przemian ze żłobkami półkolistymi, ryc. 10: 14	1 egz.**, ryc. 10: 10	2
5.	listwa plastyczna	1 egz., ryc. 10: 4			1
6.	guzy na załomie brzuśca	1 egz., ryc. 10: 7	1 egz., ze żłobkami półelipsowatymi, ryc. 10: 5		2
7.	ornament „tekstylny”***	1 egz., ryc. 10: 3			1
8.	karbowanie krawędzi wylewu****	1 egz., ryc. 9: 9			1
Razem					19

* W opisie technik wytwarzania wątków guzów plastycznych stosuje się najczęściej następujące opozycje: nalepiane – nienalepiane, wśród tych drugich: modelowane – wypychane od wewnątrz.

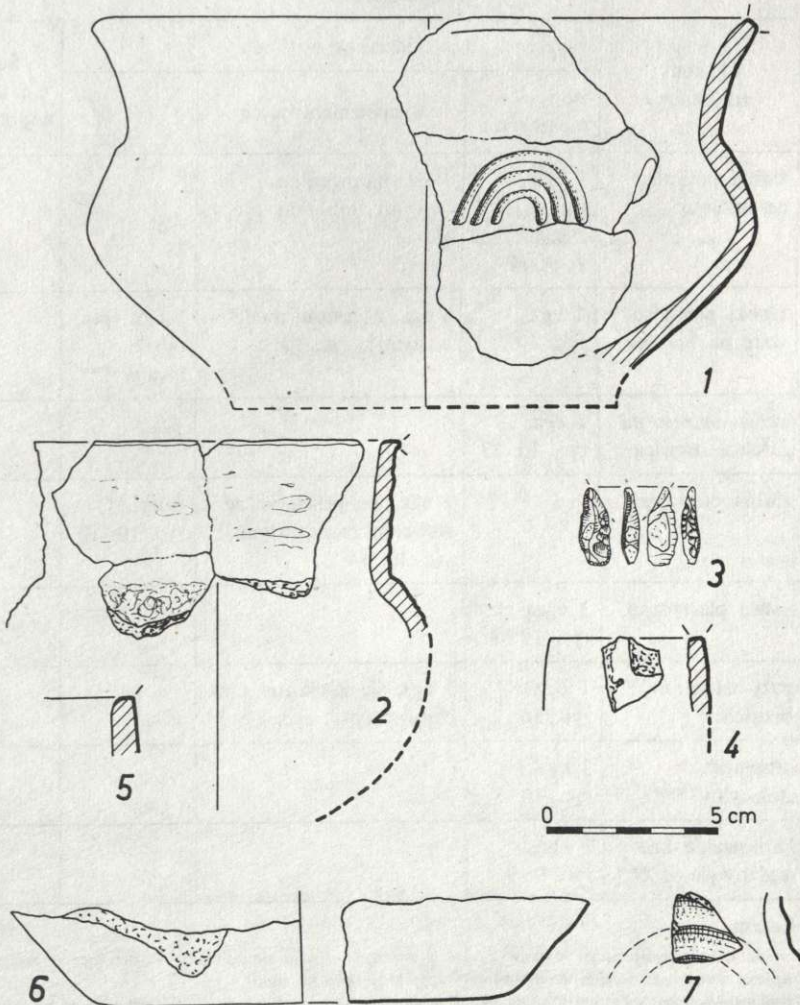
** Z racji małej powierzchni fragmentu ceramiki nie można definitywnie stwierdzić, czy wystąpił on w wątku jedno-, czy też wieloelementowym, por. np. ryc. 10: 14.

*** Obecność ornamentu jest prawdopodobna (małe rozmiary fragmentu ceramiki – ryc. 10:3). Ponadto stan refleksji nad tzw. ornamentem tekstylnym (M. Gedl 1975, s. 62 n.; W. Szmukier 1980, s. 23) powoduje, iż mógłby on wystąpić w korzecznickich fazach III lub IV.

**** Z racji małych rozmiarów fragmentu naczynia, na którym ornament wystąpił, związek jego z fazą IV należy traktować hipotetycznie (wskazywałyby nań cechy technologii).

W przedstawionej powyżej liście elementów zdobniczych, trzy pierwsze są w zasadzie różnymi odmianami tej samej formy — żłbków rytych (modelowanych) palcem. One to właśnie w połączeniu z elementem guzów plastycznych składają się na szeroko rozpowszechnione w epoce brązu (EB) zjawisko — styl „guzowo-żłbkowany”, które od dawna skupia uwagę wielu badaczy, a ostatnio doczekało się na gruncie polskiej literatury przedmiotu dwóch niezależnych propozycji typologizacji: Mariana Kwapińskiego (1985) i Wojciecha Blajera (1987). Ta ostatnia została dotychczas przedstawiona jedynie w formie zarysu, co znacznie utrudnia jej zastosowanie w analizie konkretnych znalezisk.

Stylistyka guzowo-żłbkowana jest reprezentowana w Korzeczniku przez odmianę pseudo-guzową (M. Kwapiński 1985, s. 34), tzn. motywom półkolistych szerokich żłbków nie towarzyszą ślady jakichkolwiek guzów w centrum (ryc. 10: 2, 6, 11, 14). Te ostatnie wystąpiły tylko dwa razy: samodzielnie (ryc. 10: 7) i razem ze żłbkami (ryc. 10: 5).

Ryc. 7. Korzecznik, gm. Kłodawa, stan. 14. Materiał KKL

1-2, 4-7 — ceramika, 3 — krzemień

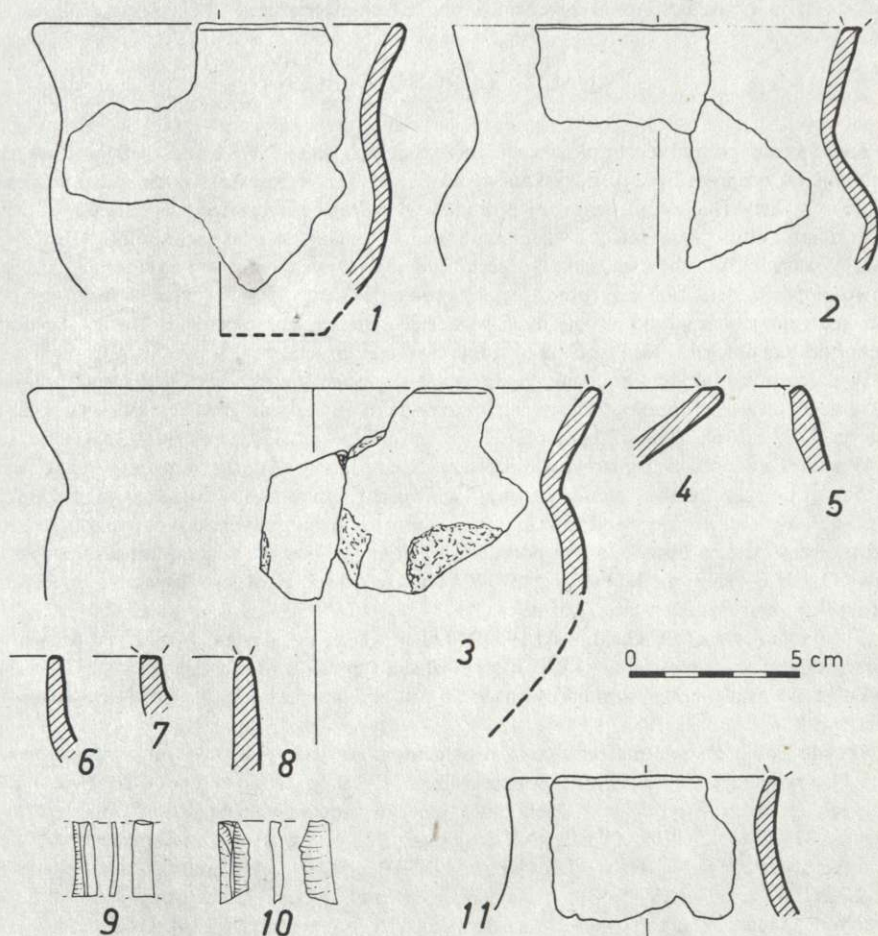
Rys. J. Wierzbicki

Material of the Lusatian culture cycle

1-2, 4-7 — pottery; 3 — flint

W kategoriach typologicznych M. Kwapińskiego pierwszy z nich najbliższy jest ogólnie pojmowanemu typowi D (1985, s. 32 i 33), brak w nim tylko żłbków, lub typowi E. Drugi (ryc. 10: 5) sytuuje się poza wzmiankowanym schematem. W „zarysie typologii” W. Blajera pierwszy z guzów (ryc. 10: 7) najbliższy jest „guzom podłużnym” (1987, s. 27, mapa 4e), natomiast drugi (ryc. 10: 5) najbardziej odpowiada „guzom obwiedzionym dookołnymi” (1987, s. 27, mapa 4f) lub „owalnymi żłbkami” (1987, s. 28), czy też „guzom obwiedzionym półkolistymi żłbkami” (1987, s. 27, mapa 4g).

Metale. Z Korzecznikiem w dotychczasowej literaturze przedmiotu łączone są trzy siekiarki datowane na EB. Dwie spośród nich (ryc. 6: 2, 3) zaliczyć należy do tzw. siekierok z piętą lejkowatą typu „czeskiego” (J. Kostrzewski 1964, s. 11 i 43; A. Koško, 1979, Katalog I, poz. 167). Biorąc za podstawę rozwiązanie ich poszczególnych detali, należy stwierdzić, iż reprezentują one dwie oddzielne odmiany w ramach typu „czeskiego”. Pierwsza (ryc. 6: 3) należy do odmiany

Ryc. 8. Korzecznik, gm. Kłodawa, stan. 14. Materiał KKL

1-8, 11 – ceramika; 9, 10 – krzemienie

Rys. J. Wierzbicki

Material of the Lusatian culture cycle

1-8, 11 – pottery; 9, 10 – flint

o wyraźnych nawiązaniach do typu z podniesionymi brzegami³ (piętka ukształtowana z podniesionych brzegów), o wyraźnie krępych proporcjach, z ostrzem półkolistym, szerszym od piętki, a wyraźnie krótszym w porównaniu z długością piętki. Drugi egzemplarz (ryc. 6: 2) w odróżnieniu od poprzedniego charakteryzuje się cechami wyraźnie odmiennymi w obrębie typu „czeskiego”. Są nimi: brak jakichkolwiek nawiązań konstrukcyjnych do typu z podniesionymi brzegami, proste ostrze, smukłość, zrównoważone proporcje długości piętki i ostrza. Należy ponadto dodać, że z terenu Kujaw znane są jeszcze 3 egzemplarze siekierok typu „czeskiego”, z Bydgoszczy (A. Koško 1979, Katalog I, poz. 34), Łuszczewa, gm. Radziejów (A. Koško 1979, Katalog I, poz. 245), i Szpetala Dolnego, gm. Włocławek (A. Koško 1979, Katalog I, poz. 324).

Trzeci egzemplarz (ryc. 6: 1) zaliczono w literaturze przedmiotu do siekierok z piętką prostokątną typu „wielkopolskiego” (J. Kostrzewski 1923, s. 209). Z terenu Kujaw znany jest ponadto jeszcze jeden egzemplarz tego typu — ze Żnina (A. Koško 1979, Katalog I, poz. 361t, s.l.).

W sumie trzy siekierki znane z Korzecznika reprezentują dwa typy: „wielkopolski” (jeden egz.) i „czeski” (dwa egz.), przy czym w ramach tego ostatniego wyróżniono dwie odmiany: z nawiązaniem do typu z podniesionymi brzegami i bez takich nawiązań.

ANALIZA CHRONOLOGICZNA

Zagadnienie pozycji chronologicznej korzecznickich źródeł KKL naświetlają dwie grupy informacji: (a) bezpośrednie, tj. pozyskane w wyniku badań wykopaliskowych na stanowisku — z zakresu stylistyki ceramiki, oraz (b) pośrednie, wynikające z przyjęcia przesłanki o związku funkcjonalno-kulturowym osady i wzmiankowanego powyżej „skarbu” przedmiotów brązowych.

a. Wyróżnić można dwa zakresy cech diagnostycznych: zdobnictwo (szczególnie wątki guzowo-żłobkowane) oraz makromorfologię. Pozostałe kategorie informacji z racji wstępnego etapu rozwoju ich analityki mogą mieć wyłącznie znaczenie pomocnicze. Uwaga ta dotyczy szczególnie technologii, która spełnia w proponowanej procedurze funkcję uzupełniającą.

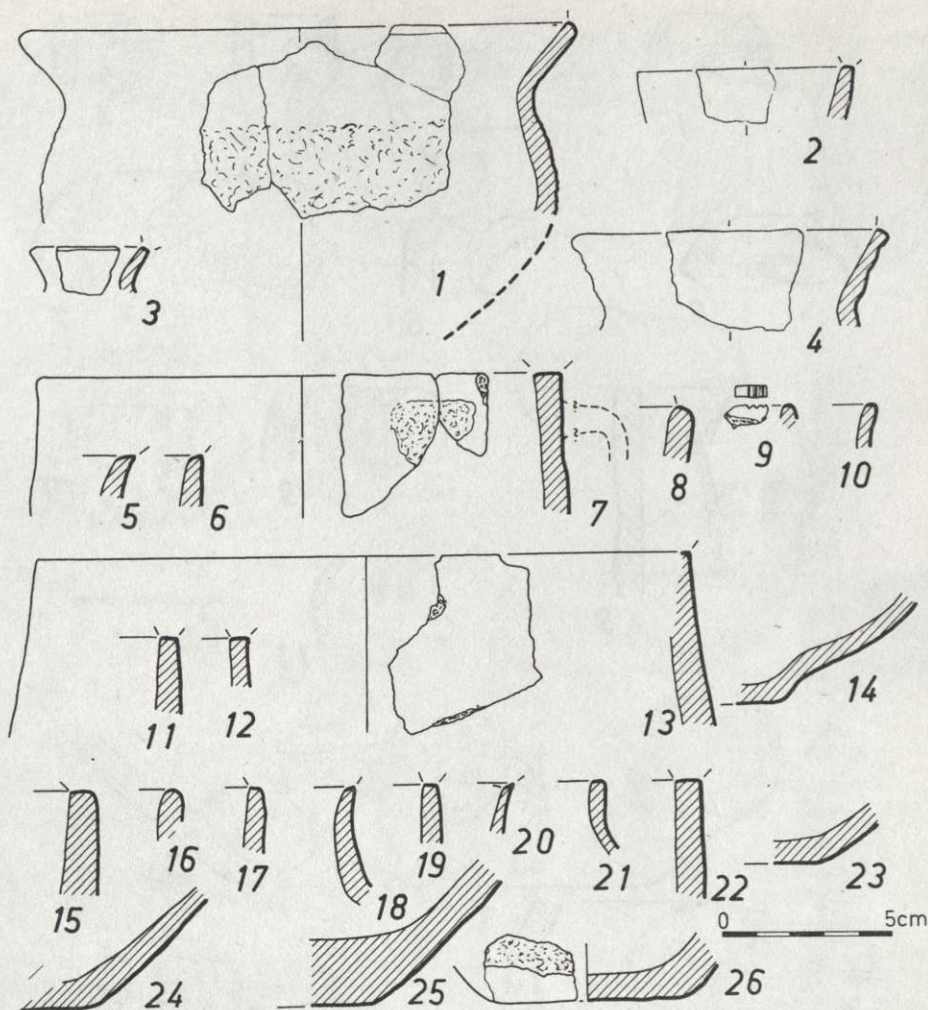
W dziedzinie zdobnictwa, po uwzględnieniu uwag poczynionych wyżej na temat ornamentu „tekstylnego”, walor chronologiczny można przypisać dwu wątkom: guzowo-żłobkowanemu oraz skośnym żłobkom na załomie brzuśca.

W zakresie zdobnictwa guzowo-żłobkowanego zasadniczy wydzźwięk chronologiczny posiada dominujący udział odmiany „pseudoguzowej”. Inne cechy, tzn. obecność form nie mieszczących się w typologii M. Kwapińskiego (odpowiadających „guzom obwiedzonym dookólnymi lub owalnymi żłobkami” czy „guzom obwiedzonym półkolistymi żłobkami” wg W. Blajera) lub najbliższych jego typowi D lub E („guzy podłużne” wg W. Blajera), wiążą się bardziej z aspektem genetycznym i jako takie omówione zostaną później.

„Pseudoguzowość” (A. Gardawski 1959, s. 137), a właściwie „postguzowość”, jest późną formą w rozwoju odmian „wczesnołużyckich” (por. ewolucja typu D u M. Kwapińskiego 1985, s. 34 n.). Posiłkując się ustaleniami wzmiankowanego autora styl korzecznicki można datować na okres BD-HA (M. Kwapiński 1985, s. 36).

Skośne żłobki na załomie brzuśca są ornamentem rzadziej występującym od analizowanego wyżej. Nie posiadają też tak istotnej wartości diagnostycznej. Znane są już od III okresu EB na rozległych terenach — od Polski Zachodniej, gdzie występują jednak stosunkowo rzadko (M. Kwapiński 1985, tabl. XI: 18, XVI: 5, XXVII: 9), przez Polskę Środkową, która przypuszczalnie jest centrum ich występowania (H. Wiklak 1963, tabl. XXII), po Polskę Wschodnią (J. Dąbrowski 1972, tabl. XXIII: 1, 2, 6; XXIV: 9, 8) i trwają długo w głąb okresu halsztackiego, np. w Kiekrzu w różnych odmianach rejestrowane są aż do IV fazy tego cmentarzyska (M. Gedl 1980, s. 88 n.). W sumie więc wątki skośnych żłobków na załomie brzuśca nie przeczą możliwości datowania całego stylu z Korzecznika na okresy BD-HA.

³ Z tego wynika najpewniej odmienna klasyfikacja typologiczna tego egzemplarza dokonana przez A. Koško (1979, Katalog I, poz. 167).

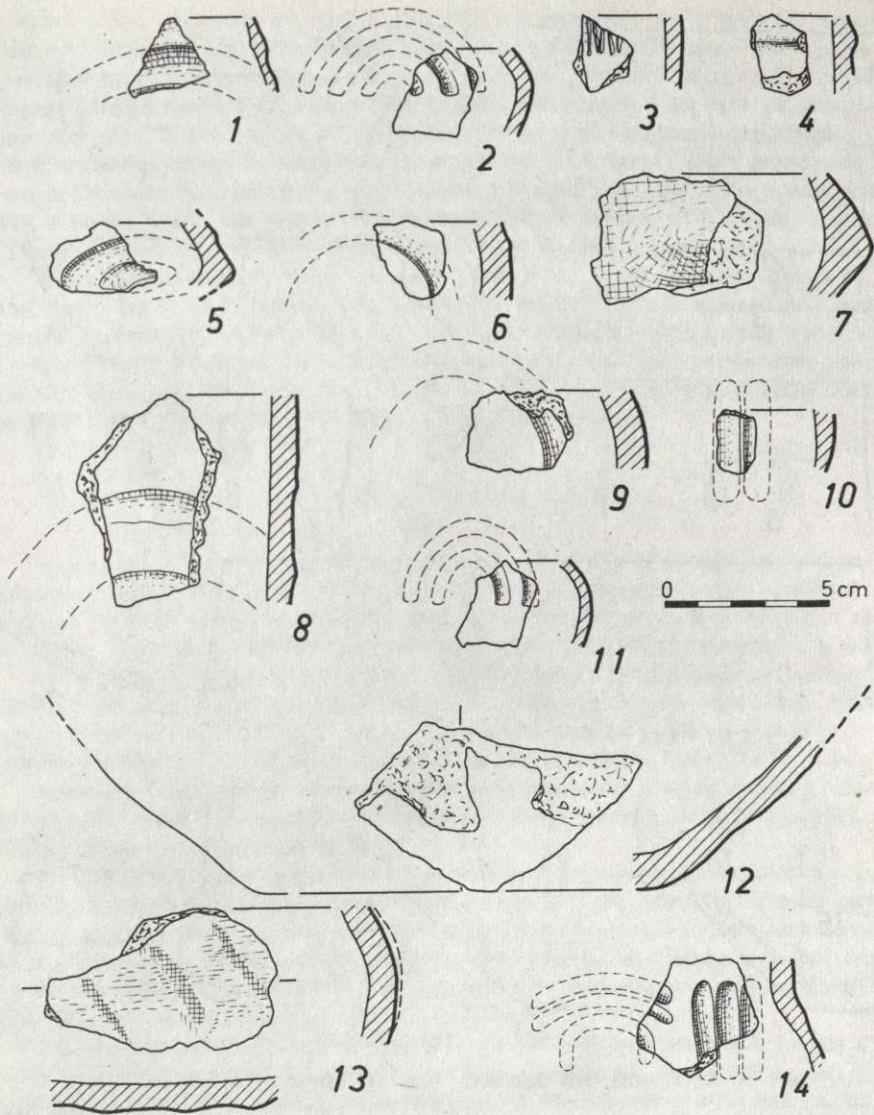
Ryc. 9. Korzecznik, gm. Kłodawa, stan. 14. Materiały ceramiczne KKŁ

Rys. J. Wierzbicki

Pottery of the Lusatian culture cycle

W zakresie makromorfologii zespół korzecznicki prezentuje się skromnie, zarówno ilościowo, jak i pod względem bogactwa form (tabela 4). Te ostatnie można jednak bez wątpliwości skojarzyć z typami powszechnie datowanymi w Polsce na III okres EB. Uwaga powyższa dotyczy szczególnie różnych odmian waz (ryc. 7: 1; 8: 2; 9: 1). Na terenach, gdzie zbieżne formy występują najczęściej, tzn. w Polsce Środkowej (H. Wiklak 1963, tabl. IV: 5, 6, 11, 13) tradycja ich użytkowania obejmuje okres od późnego odcinka horyzontu trzcinieckiego aż do wczesnego etapu KKŁ (H. Wiklak 1963, tab. XXII).

Należy również zasignalizować, iż nie znamy z osad na Kujawach materiałów o cechach zbieżnych ze stylem korzecznickim. Rozpoznane dotąd osady wczesnołużyckie z tego mezoregionu, a mianowicie: Kaczkowo (datowana na koniec III i IV okres EB – J. Głosik 1973), Brześć

Ryc. 10. Korzecznik, gm. Kłodawa, stan. 14. Materiały ceramiczne KKŁ

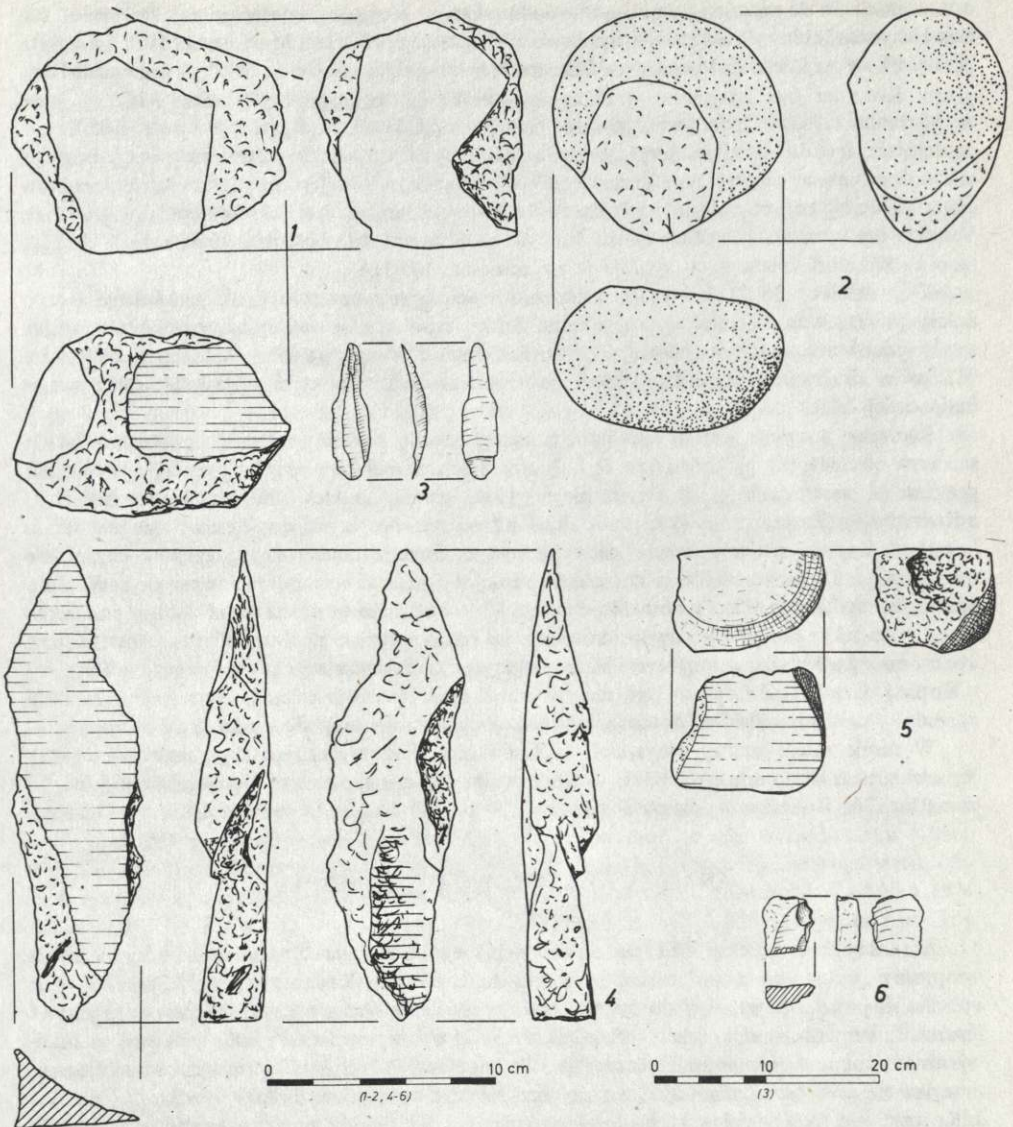
Rys. J. Wierzbicki

Pottery of the Lusatian culture cycle

Kujawski, stan. 13 (łączona ogólnie z III i IV okresem EB — Z. Kaszewski 1967, s. 179), oraz Kąty Małe (z początku IV okresu — B. Buczek 1961, s. 19 n.), dostarczają cech wyraźnie późniejszych.

Podsumowując, za najbardziej prawdopodobną chronologię dla stylu ceramicznego z Korzecznika 14 należy uznać III okres EB, tzn. okresy BC-HA wg. P. Reineckiego.

b. Centrum występowania siekierek z piętka lejkowatą typu „czeskiego” rozciąga się od Dolnej Austrii (E. F. Mayer 1977) na zachodzie, poprzez Kotlinę Czeską i południowe Morawy po południowo-zachodnią Słowację (M. Novotná 1970) na wschodzie. Występują one tam od

Ryc. 11. Korzecznik, gm. Kłodawa, stan. 14. Materiał KKL

1, 2, 4, 5 – kamień; 3, 6 – krzemień

Rys. J. Wierzbicki

Material of the Lusatian culture cycle

1, 2, 4, 5 – stone; 3, 6 – flint

początku kształtowania się kręgu Mad'arovce-Vétéřov-Boheimkirchen (M. Novotná 1970, s. 41-42), aż do okresu rozwoju kultury Velatice (horyzont skarbów Pilsno-Jikalka w Czechach i stopień Baiedorf-Velatice na Morawach – J. Řihovský 1958, s. 299 n.; M. Novotná 1970, s. 41, J. Řihovský 1982, s. 91, gdzie przeprowadzono bardziej szczegółowy podział na stopnie: Blučín-Kopčany, Baiedorf-Lednice i Velatice-Očkov), co w skali chronologicznej P. Reinekego obejmuje okres od BA/BB (na Słowacji BA₃) do początków HA. Odmiana pierwsza (ryc. 6: 3),

o nawiązaniach do wcześniejszego typu z podniesionymi brzegami, występuje na „Południu” od fazy klasycznej kultury Mad’arovec (np. skarb z Nitranskiego Hrádka: M. Novotná 1970, tabl. 49B oraz s. 40 — ogólnie krąg Mad’arovec-Véteřov-Boheimkirchen) do okresu występowania skarbów grupy Koszider (np. znalezisko z Dunajská Streda; M. Novotná 1970, tabl. XI: 222; por. A. Mozsolics 1967). Chronologicznie odpowiada to odcinkowi od BA₃/BB (BA₃) do BB. Drugi egzemplarz (ryc. 6: 2) charakteryzuje się cechami wyraźnie wskazującymi na późną pozycję chronologiczną w obrębie typu „czeskiego” (szczególnie istotne jest tu proste ostrze i ogólna smukłość zabytku). Na „Południu” egzemplarze o zbliżonych cechach występują w kulturze Velatice (np. znalezisko z Rimavskich Janovic na Słowacji, M. Novotná 1970, tabl. XII: 228, stopień Baiedorf-Velatice), co sytuuje je na poziomie BD-HA⁴.

Typ „wielkopolski”, do którego zaliczono trzeci egzemplarz (ryc. 6: 1), genetycznie łączyć należy z obszarem Niemiec, gdzie zbieżne formy typologiczne występują przede wszystkim w późnym okresie kultury mogiłowej (stopień Traisbach-Bessungerwadol — K. Kibbert 1980, tabl. 73), co w skali chronologii P. Reineckeego najbliższe jest młodszemu odcinkowi epoki brązu (najpewniej BD).

Sumując powyższe wnioski stwierdzić należy istotną rozbieżność w datowaniach dwóch siekierokom omawianych na końcu (ryc. 6: 1, 2) oraz analizowanej na początku (ryc. 6: 3). Wynik ten potwierdza zastrzeżenie J. Kostrzewskiego (1964, s. 43) co do homogeniczności „skarbu” z Korzecznika. Za bezsporny skarb ludności KKŁ należy więc uznać oba egzemplarze późniejsze (ryc. 6: 1, 2), podczas gdy trzecia siekierka (ryc. 6: 3) może być rozpatrywana w kontekście osadnictwa z III fazy zasiedlenia stanowiska (iwięńsko-„leśno”-wschodnioeuropejskiej). Wypada podkreślić, iż dla zagadnienia momentu depozycji interesującego tu nas „skarbu” istotne znaczenie mogą mieć także następujące uwarunkowania: (a) pozakujawskie pochodzenie wzorców formalnych obu egzemplarzy oraz (b) rozbieżność terytorialna centrów ich występowania (Niemcy i Kotliną Czeską). Zważywszy na wszystkie wskazane przesłanki, czas depozycji określony uprzednio ramowo na BD-HA może być zawężony do młodszego odcinka tego okresu.

W sumie zatem analizy wszystkich zakresów cech diagnostycznych sugerują zbieżne ramy chronologiczne dla osadnictwa KKŁ w Korzeczniku 14; w najszerszym ujęciu od końca BC do początku HA, a węższym — bardziej zasadnym — od BD do HA (z pewnym akcentem na HA).

ANALIZA KULTUROWO-GENETYCZNA

Aktualny stan refleksji nad podziałem wczesnego KKŁ na Kujawach zdradza wszelkie symptomy „wstępnego etapu” badań (A. Cofta-Boniewska, A. Koško 1982, s. 132 n.). Fakt ten ujawnia się przede wszystkim w dość mechanicznym dzieleniu obszaru Kujaw na „strefy wpływów” i wiązaniu ich z obszarami ościennymi, gdzie wcześniej wyodrębniono dla KKŁ jednostki w miarę wyraźnie udokumentowane analitycznie (np. Wielkopolska, Polska Środkowa, Mazowsze). Ostatni przegląd dziejów tych badań, związanych szczególnie z dorobkiem J. Kostrzewskiego (ostatnio J. Kostrzewski, W. Chmielewski, K. Jażdżewski 1965, s. 148 i 152), zaprezentowano w *Prahistorii ziem polskich* (1979, s. 39 n.), proponując zarazem odmienne rozwiązania (*Prahistoria...*, 1979, s. 47 n.). W myśl tejszy propozycji Kujawy wchodzi w skład szeroko pojętego centrum genetycznego KKŁ, w ramach którego najszerszą podbudowę analityczną otrzymał ciąg filiacji (*Prahistoria...*, 1979, s. 49-56): kultura trzciniecka (grupa łubieńska) → faza łódzka (grupa konstantynowska) → KKŁ (grupa środkowopolska), szczególnie ważki dla identyfikacji źródeł korzecznickich. Można je bowiem obecnie najpełniej interpretować w ramach właśnie tejszy filiacji, a szczególnie w obrębie jej późnego odcinka (przełom fazy łódzkiej i KKŁ). Na taką możliwość wskazują, jak już mówiono wyżej, przede wszystkim cechy zdobnictwa i makromorfologii naczyń korzecznickich. Stan rozpoznania ceramiki z przełomu fazy łódzkiej i KKŁ, a szczególnie materiałów osadowych,

⁴ Należy ponadto zauważyć, iż egzemplarz z Korzecznika różni się od tzw. łuzyckich siekierokom z piętką typu „czeskiego” brakiem rozszerzonego ostrza.

jest jednak na tyle niewystarczający, iż – zwłaszcza wobec relatywnie małej liczbeności zbioru informacji z Korzecznika – nie sposób zaliczyć tych ostatnich konkretnie do jednego z wymienionych taksonomów. Jedynie posiłkując się datowaniem skarbu brązów można sugerować późniejszy, „łużycki” wariant o chronologii halsztackiej.

Próba całościowej analizy genetycznej osadnictwa ludności KKŁ w Korzeczniku rozbija się aktualnie o szereg ograniczeń, z których najistotniejszymi są: stan badań nad KKŁ na Kujawach oraz względna szczupłość informacyjna zespołu korzecznickiego. Postanowiono więc przeprowadzić jedynie aspektową analizę genetyczną opartą na rozwinięciu problematyki idei zdobnictwa guzowo-żłobkowanego, obecnego w Korzeczniku w szeregu wyżej omówionych odmian.

Omawiana idea ma co najmniej bałkańsko-bliskowschodnią tradycję (P. Šalkovsky 1980, s. 287, t.s.l.). W Europie Środkowej (w rozumieniu Kotliny Karpackiej wraz z jej obrzeżami) pojawia się ona najwcześniej w środkowisku kultury Otomani (KO)⁵. Tamtejsze jej wersje charakteryzują się szerokimi żłobkami w kształcie elipsowatym obwodzącymi podobnego kształtu guzki. Guzki te mają ostro zarysowane, czasami zwisające końce i raczej nie są wypychane od wewnątrz, lecz modelowane lub doklejane. Pojawienie się omawianego typu zdobnictwa przypada na drugą fazę KO, datowaną na BA₂.

Nieco później, w BB, wątki guzowo-żłobkowane rejestrowane są w środkowisku kultury mogiłowej (KMo)⁶. Tam jednak idea tego rodzaju zdobnictwa przybiera z reguły formę odmienną – od okrągłych do półkolistych, koncentrycznych, wąskich wątków rytych otaczających guzy, którym najczęściej nadawano kształt rozległych płaskich stożków (typ D wg M. Kwapińskiego) lub małych okrągłych (ewentualnie „listwowatych”) doklejanych guzków (typ A).

Próbę wyjaśnienia rozprzestrzeniania się idei zdobnictwa guzowo-żłobkowanego wśród społeczeństw Europy Środkowej epoki brązu można więc oprzeć na dwóch koncepcjach:

- przejścia jej z południa (Bałkany) w sposób niezależny od dwóch ośrodków kulturowych (KO i KMo) lub
- przyjęcia zdobnictwa guzowo-żłobkowanego najpierw przez społeczności KO, których oddziaływanie kulturowe w kierunku zachodnim przypadające na przełom BA/BB (J. Czebreszuk 1987, s. 225 n.) doprowadza do pojawienia się analizowanej tu idei w środkowisku KMo.

Niezależnie od przyjęcia którejkolwiek z wyżej zarysowanych koncepcji, nie ulega wątpliwości, iż zjawisko zdobnictwa guzowo-żłobkowanego dociera na ziemię polskie (M. Cabalska 1974; *Prahistoria...*, 1979, s. 64 n.; M. Kwapiński 1985; J. Czebreszuk 1987, s. 225 n.) z dwóch ośrodków spoza Karpat i Sudetów, a mianowicie z KO (M. Cabalska 1974, s. 50 n.) i KMo.

Odnosząc powyższe rozważania do sytuacji zaobserwowanej w Korzeczniku, należy na wstępie przypomnieć, iż większość tamtejszych wątków reprezentuje formę „postguzową”. Tylko na jednym fragmencie ceramiki (ryc. 10: 5), zdobionym szerokimi półelipsowatymi żłobkami odnotowano umieszczony w centrum guzek o ostrym zakończeniu, nawiązujący bezpośrednio do wschodniej tradycji zdobnictwa guzowego (KO). Wydaje się jednak, iż nazbyt pochopnym wnioskiem byłoby twierdzenie, że zespół z Korzecznika 14 ujawnia w prosty sposób oddziaływania którejkolwiek z tradycji zdobnictwa guzowo-żłobkowanego. Reprezentuje on raczej etap daleko posuniętej integracji obu tych tradycji („postguzowość” połączona z „orientacją półokrągłą”, z szerokimi płaskimi żłobkami oraz z wątkami półelipsowatymi o ostro zakończonych guzach).

⁵ B. Hänsel 1868, t. II, Zestawienie 8, gdzie pojawienie się zdobnictwa guzowego umieszczono w podfazie FD III, która jest synchronizowana z fazą BA₂ wg P. Reinecke (t. I, s. 159). P. Šalkovsky (1980, s. 288 n.) pojawienie się ornamentu guzowego (ściśle powiązanego ze spiralnym) widzi w fazie II KO, którą datuje na BB₁-BB₂ (1980, s. 290). Odbiega to jednak od datowań proponowanych przez innych badaczy. Ostatnio J. Batora (1981, s. 14) datował II fazę KO na BA₂.

⁶ W najstarszych etapach rozwoju ugrupowań kulturowych z kręgu mogiłowego, przypadających na przełom BA/BB, brak śladów ornamentu guzowego, por. E. Čujanová-Jilková 1981.

PODSUMOWANIE

Wśród cech charakterystycznych dla osady ludności KKŁ w Korzeczniku zarysowują się dość wyraźnie dwie grupy: pierwsza, która związana jest z miejscowymi, kujawskimi tradycjami (daleko posunięta „naturalizacja” zdobnictwa guzowo-żłobkowanego, jak również przewaga receptur „kujawskich” w technologii ceramiki), oraz druga, łącząca w sobie ślady różnorodnych oddziaływań międzyregionalnych, obserwowanych na płaszczyźnie stylistyki metali i ceramiki. Na różnorodność tę składają się następujące kierunki: zachodni (siekierka typu „wielkopolskiego”), południowo-zachodni (siekierka typu „czeskiego”) i południowo-wschodni (modelowane ostro zakończone guzy). Obie zarysowane powyżej grupy cech kulturowych (kujawskie podłoże i oddziaływania zewnętrzne) złożyły się w Korzeczniku na jedną całość kulturową.

Trudno powiedzieć, w jakim stopniu sytuacja korzecznicka jest odbiciem ogólnokujawskich przemian kulturowych z początku KKŁ. Powyższy artykuł można najwyżej uznać za inauguracyjny badania nad genezą KKŁ na Kujawach z pozycji wewnątrzmezoregionalnej (w opozycji do dotychczasowych prób „zewnętrznych”). Jedno zdaje się być możliwe do przyjęcia już teraz: Kujawy w epoce brązu są nadal (por. dzieje społeczeństw neolitycznych – A. Cofta-Broniewska, A. Koško 1982, s. 22 n.) terenem styku i wzajemnych oddziaływań różnorodnych tradycji kulturowych. Konkretnie wyznaczniki tego procesu (np. cechy poszczególnych jednostek kulturowych), jak i jego dynamika, są nadal problemem dla przyszłych badań.

Instytut Prahistorii UAM
w Poznaniu

LITERATURA

- Batora J.
1981 *Die Anfänge der Bronzezeit in der Ostslowakei*, Slov. Arch., t. 39, z. 1, s. 7-14.
- Blajer W.
1987 *Problematyka zróżnicowania terytorialnego kultury trzcinieckiej. Uwagi dyskusyjne*, [w:] *Kultura trzciniecka w Polsce*, Kraków, s. 19-33.
- Buczek B.
1961 *Osada kultury lużyckiej w miejscowości Kąty Małe, pow. Włocławek*, „Materiały Starożytne”, t. VII, s. 7-21.
- Cabalska M.
1974 *Z badań nad problematyką najstarszej ceramiki guzowej*, Slov. Arch., t. 32, z. 1, s. 39-71.
- Cofta-Broniewska A., Koško A.
1982 *Historia pierwotna społeczeństw Kujaw*, Warszawa—Poznań.
- Čujanová-Jilková E.
1981 *Kulturní vztahy západních Čech k sousedním oblastem na počátku střední doby bronzové*, Pam. Arch., t. 72, s. 300-339.
- Czebreszuk J.
1982 *Mikroregion osadniczy ludności z przelomu epoki neolitu i brązu w Mamliczu, gm. Barcin, woj. bydgoskie*, Poznań, (maszynopis w bibliotece IP UAM).
- 1987 *Osada z połowy II tysiąclecia p.n.e. w Goszczewie, gm. Aleksandrów Kujawski, woj. włocławskie, stan. 14. Z badań nad rozwojem kulturowym społeczeństw Kujaw na przełomie epoki neolitu i brązu*, „Folia Praehistorica Posnaniensia”, t. 2, s. 199-238.
- 1988 *Wpływy społeczeństw Kotliny Karpackiej na procesy integracji kulturowej w okresie BB-BD na Kujawach*, [w:] *Kontakty pradziejowych społeczeństw Kujaw z innymi ludami Europy*, Inowrocław, s. 197-217.
- 1989 *Późny horyzont kultury amfor kulistych a inné struktury kulturowe interstadium epoki neolitu i brązu. Zagadnienie dezintegracji systemu*, [w:] *Kultura amfor kulistych na Kujawach* (w druku).

- Dąbrowski J.
1972 *Powiązania ziem polskich z terenami wschodnimi w epoce brązu*, Wrocław—Warszawa—Kraków—Gdańsk.
- Gardawski A.
1959 *Plemiona kultury trzcinieckiej w Polsce*, „Materiały Starożytne”, t. 5, s. 7-176.
- Gedl M.
1975 *Kultura przedłużycka*, Wrocław—Warszawa—Kraków—Gdańsk.
1980 *Studia nad periodyzacją kultury lużyckiej w południowej części Śląska*, APolski, t. 25, z. 1, s. 79-129.
- Głosik J.
1974 *Prace ratownicze na osadzie kultury lużyckiej w miejscowości Kaczkowo, pow. Żnin, WA*, t. 38, z. 2, s. 193-199.
- Hänsel B.
1968 *Beiträge zur Chronologie der mittleren Bronzezeit im Karpatenbecken*, Bonn.
- Informator
1982 Informator Archeologiczny. Badania 1981, Warszawa.
1983 Informator Archeologiczny. Badania 1982, Warszawa.
- Kaszewski Z.
1967 *Osada kultury lużyckiej z III i IV okresu epoki brązu na stanowisku 13 w Brześciu Kujawskim, pow. Włocławek*, Prac. Mat. Łódź, nr 14, s. 159-229.
- Kibbert K.
1980 *Die Äxte und Beile im mittleren Westdeutschland*, t. I, *Prähistorische Bronzefunde*, Abteilung IX, Band 10, München.
- Kostrzewska M.
1953 *Wyroby kamienne kultury lużyckiej w Wielkopolsce w epoce brązowej i wczesnożelaznej*, FAP, t. 9, s. 214-258.
- Kostrzewski J.
1923 *Wielkopolska w czasach przedhistorycznych*, Poznań, wyd. 2.
1964 *Skarby i luźne znaleziska metalowe od neolitu do wczesnego okresu żelaza z górnego i środkowego dorzecza Wisły i górnego dorzecza Warty*, Prz. Arch., t. 15, s. 5-133.
- Kostrzewski J., Chmielewski W., Jażdżewski K.
1965 *Pradzieje Polski*, Wrocław—Warszawa—Kraków, wyd. 2.
- Koško A.
1979 *Rozwój kulturowy społeczeństw Kujaw w okresach schyłkowego neolitu i wczesnej epoki brązu*, Poznań.
1981 *Udział południowo-wschodnioeuropejskich wzorców kulturowych w rozwoju niżowych społeczeństw kultury pucharów lejkowatych*, Poznań.
- Kwapiński M.
1985 *Analiza taksonomiczna kultur starszej połowy epoki brązu w dorzeczu Środkowej Odry*, Gdańsk.
- Mayer E. F.
1977 *Die Äxte und Beile in Österreich*, *Prähistorische Bronzefunde*, Abteilung IX, Band 9, München.
- Mozsolics A.
1967 *Bronzenfunde des Karpatenbeckens*, Budapest.
- Novotná M.
1970 *Die Äxte und Beile in der Slowakei*, *Prähistorische Bronzefunde*, Abteilung IX, Band 3, München.
- Prahistoria...
1979 *Prahistoria ziem polskich*, t. IV, *Od środkowej epoki brązu do środkowego okresu lateńskiego*, Wrocław—Warszawa—Kraków—Gdańsk.
- Řihovský J.
1958 *Problém expense lidu s lužickou kulturou do středního Podunají*, AR, t. 10, s. 197, 203-232.
1982 *Základy středodunajských popelnicových poli na Moravě*, Praha.

Šalkovský P.

1980 *Špiralová ornamentika staršej doby bronzovej v Karpatskej Kótlíne a na dolnom Dunaji*, Slov. Arch., t. 28, z. 1, s. 287-310.

Szmukier W.

1980 *Stosunki kulturowe w Polsce Południowo-Zachodniej na przelomie wczesnej i starszej epoki brązu*, APolski, t. 25, z. 1, s. 7-23.

Uggla H., Uggla Z.

1979 *Gleboznawstwo leśne*, Warszawa.

Wiklak H.

1963 *Początki kultury lużyckiej w Polsce środkowej*, Łódź.

JANUSZ CZEBRESZUK

A SETTLEMENT OF THE LUSATIAN CULTURE CYCLE AT KORZECZNIK, KŁODAWA COMMUNE, KONIN PROVINCE, SITE 14

This is a monograph of a settlement of the Lusatian culture cycle at Korzecznik, Kłodawa commune, Konin province, site 14. The site represents many cultures: in addition to the culture in question, it has yielded traces of Late Palaeolithic, Funnel Beaker and Iwno culture settlement (with "forest" — East European influences). The location of the settlement, the layout and types of the features and the characteristics of small finds (notably pottery and metal artifacts) are discussed.

The site has been heavily damaged (its surface has been levelled) and therefore little can be said about the layout of the settlement. Among the features discovered, 17 have been assigned to the "Lusatian" phase. Their characterization is given in table 1. Pottery (268 fragments) has been analysed in the aspects of: technology (table 2), macromorphology (table 3), micromorphology (rims — table 4 and bottoms — table 5) and ornaments (table 6) which proved to be essential for the chronological and cultural analysis. Moreover, the already known "hoard" of bronze objects from Korzecznik (fig. 6) has been analysed from the point of view of typology and origin.

On the basis of the characteristics of pottery ornamentation, i.e. the presence of several varieties of boss-groove patterns (fig. 7: 1, 7; fig. 10: 1, 2, 5-11, 14) the Korzecznik settlement has been assigned to the early horizon of the Lusatian culture cycle, and in terms of P. Reinecke's chronology, to BD-HA.

The typological and chronological analysis of the "hoard" has shown that it is not homogenous: only 2 axes (figs. 6: 1, 2) can be linked with the Lusatian culture cycle settlement, while the third one (fig. 6: 3) seems to be older.

Apart from the strong local, i.e. Kuyavian component (detectable in the technology of pottery and certain ornaments), the genetic analysis of the characteristics of the settlement has shown distinct influences coming from various directions and various areas stretching from Germany (fig. 6: 1), through the Bohemian Basin (fig. 6: 2) to the eastern part of the Carpathian Basin (fig. 10: 3).